

П'ятнадцятирічний капітан

Автор:

Жуль Верн

П'ятнадцятирічний капітан

Jules Gabriel Verne

Одним з найвідоміших творів великого французького письменника Жуля Верна, пригодницькі твори якого принесли йому світову славу, став захоплюючий роман «П'ятнадцятирічний капітан». Молодший матрос Дік Сенд через нещасний випадок з екіпажем змушений стати капітаном китобійної шхуни «Пілігрим». Трагічна та нелегка доля спіткає її пасажирів, яким доведеться зіткнутися зі зрадою, обманом, стати жертвами стихії та неодноразово подивитись в очі смерті.

Жуль Верн

П'ятнадцятирічний капітан

Частина перша

Розділ перший. Шхуна «Пілігрим»

Другого лютого 1873 року топсельна шхуна «Пілігрим» перебувала на 43°57' південної широти та 165°19' східної довготи від Гринвіча. Це судно водотоннажністю чотириста тон споряджене у Сан-Франциско для полювання на

китів в південних водах, належало заможному каліфорнійському судновласнику Джемсу Уелдону; керував судном вже багато років капітан Халл.

Джемс Уелдон щорічно відправляв до північних морів цілу флотилію суден – за Берингову протоку, а також до морів Південної півкулі, острова Тасманії та мису Горн. «Пілігрим», хоча й найменший з усіх суден флотилії, вважався одним з найкращих з-поміж них. Хід в нього був чудовий. Завдяки відмінному, вельми зручному оснащенню він з невеликою за кількістю командою досягав кордону суцільної криги Південної півкулі. Капітан Халл вмів маневрувати, як говорять моряки, серед плавучих крижин, що дрейфують влітку на південь від Нової Зеландії та мису Доброї Надії, тобто набагато нижче північних морів. Щоправда, це лише всього на всього невеликі за розміром айсберги, потріскані та розмиті теплою водою, більша частина яких тане у водах Атлантичного або Тихого океанів.

На «Пілігримі» під керівництвом капітана Халла, чудового моряка та одного з найкращих гарпунників південної флотилії, перебував екіпаж із п'яти матросів та одного молодшого матроса. Цього було недостатньо, оскільки полювання на китів вимагає достатньо великого екіпажу для обслуговування шлюпок та розбирання впольованих туш. Проте містер Джемс Уелдон, як і інші судновласники, вважав, що набагато вигідніше винайняти в Сан-Франциско лише матросів для керування човном. В Новій Зеландії було більш ніж достатньо вправних гарпунників та матросів різноманітних національностей, безробітних або просто покинувших свій корабель, завжди готових найнятися на один сезон. По закінченню промислового рейсу вони отримували розрахунок і залишалися чекати на березі наступного року, коли їхні послуги знову могли знадобитися китобійникам. За такої системи судновласники економили чималі суми на платні судновій команді та збільшували свої доходи від промислу.

Саме так діяв і Джемс Уелдон, споряджаючи в плавання «Пілігрим».

Шхуна щойно закінчила китобійну кампанію поблизу Південного Полярного кола, але в її трюмах залищалося ще багато місця для китового вуса та чимало бочок ще не заповнених ворванню. Китовий промисел був нелегкою справою. Кити стали рідкістю: далось взнаки їх нещадного винищення. Справжні кити, яких на півночі називають гренландськими, а на півдні – австралійськими, почали зникати і мисливці змушені промишляти смугачами[1 - Зі справжніх китів мисливці отримують ворвань (китовий жир) – коштовну промислову сировину – та китовий вус. Китовий вус (рогові пластини) використовується при

виготовленні різноманітних виробів. Зі смугачів отримують лише ворвань; пластини китового вуса розвинені в них слабо.], полювати на яких було достатньо небезпечно.

Так само вчинити цього разу змушений був і капітан Халл, хоча він розраховував наступного плавання перейти вище за широтою: якщо знадобиться аж до Землі Клері та Землі Аделі, відкритих, за точно встановленими даними, французом Дюмоном-Дюрвілем на «Астролябії» та «Зеле», хоча це й піддає сумніву американець Уілкс.

Загалом, «Пілігриму» не щастило цього року. На початку січня, у розпалі літа в Південній півкулі, тобто задовго до закінчення промислового сезону, капітан Халл змушений був покинути місце полювання. Допоміжна команда – збіговисько доволі темні суб'єкти – поводила себе зухвало, найняті матроси ухилялися від своїх обов'язків, через що капітан Халл змушений був розпрощатися з нею.

«Пілігрим» взяв курс на північний захід, в напрямку Нової Зеландії, і вже 15 січня прибув до Вайтемати, порт Окленду, розташований вглиб затоки Хауракі на східному березі північного острова. Тут капітан висадив китобіїв, найнятих на сезон.

Постійна команда «Пілігрима» була невдоволена: шхуна недобрала щонайменше двісті бочок ворвані. Ніколи ще результати промислу не були настільки жалюгідними.

Найбільше був незадоволений капітан Халл. Самолюбство прославленого китобоя зазнало глибокої невдачі: вперше він повертався з такою мізерною здобиччю; він кляв ледацюг, непокора яких зірвала промисел.

Марно він намагався найняти в Окленді новий екіпаж: усі моряки були вже зайняті на інших китобійниках. Таким чином довелося відмовитися від надії наповнити вантаж «Пілігриму» і капітан Халл збирався вже піти із Окленду як отримав прохання прийняти на борт пасажирів – прохання, в якому він не міг відмовити. В цей час в Окленді перебувала місис Уелдон, дружна власника «Пілігриму», її п'ятирічний син та родич, якого всі кликали «кузен Бенедикт». Джем Уелдон, який зрідка відвідував Нову Зеландію у торгових справах та привіз туди всіх трьох, мав намір особисто вивезти їх до Сан-Франциско. Проте, перед

самісіньким від'їздом малюк Джек серйозно захворів і його батько, на якого в Америці чекали невідкладні справи, поїхав, залишивши в Окленді дружину, хвору дитину та кузена Бенедикта.

Минуло три місяці – три важких місяці розлуки, що здалися нещасній місіс Уелдон безкінечними. Поступово малюк Джек видужав і місіс Уелдон могла поїхати. Як раз в цей час в Оклендській порт прийшов «Пілігрим».

Справа в тім, що, для того, щоб повернутися до Сан-Франциско, місіс Уелдон мусила поїхати спочатку до Австралії, аби там пересісти на один із трансокеанських пароплавів компанії «Золоте століття», які відправлялися із Мельбурна через Папеете до Панамського перешийку. Досягнувши Панами, вона мусила дочекатися американський пароплав, що курсував між перешийком та Каліфорнією. Подібний маршрут означав тривалі затримки та пересадки, що є особливо неприємним для жінки, яка подорожує з дитиною. Тому, дізнавшись про прибуття «Пілігриму», місіс Уелдон звернулася до капітана Халла з проханням доставити її в Сан-Франциско разом з Джеком, кузенем Бенедиктом та Нен – старою негритьянкою, яка доглядала ще саму місіс Уелдон. Витримати подорож на відстань трьох тисяч льє[2 - Льє – французька міра довжини, яка на морі становить 5557 м.] на вітрильному човні! Проте, судно капітана Халла завжди підтримувалося в бездоганному стані, до того ж пора року була ще прийнятною для плавання з обох сторін екватору. Капітан Халл одразу погодився і поступився каютою своїй пасажирці. Він бажав, аби під час плавання, яке мало тривати дів 40–50, місіс Уелдон на китобійнику оточували затишок та комфорт.

Таким чином, місіс Уелдон мала деякі переваги під час подорожі «Пілігримом». Щоправда плавання мусило трохи затягнутися, оскільки шхуні необхідно було спочатку зайти для розгрузки в порт Вальпараїсо, Чилі. Проте, одразу потому, човен йтиме до самого Сан-Франциско вздовж американського узбережжя.

Неодноразово подорожуючи зі своїм чоловіком, місіс Уелдон була хороброю жінкою і не лякалася моря; їй було близько тридцяти років, мала міцне здоров'я і не боялася тягарів та небезпек плавання на судні невеликого тоннажу. Вона знала, що капітан Халл – вправний моряк, якому Джем Уелдон достатньо довіряє, а «Пілігрим» – надійний швидкий корабель і має чудову репутацію серед американських бистрохідних суден. Треба скористатися шансом. І місіс Уелдон ім скористалася.

Звичайно кузен Бенедикт мусив супроводжувати її.

Кузен мав років п'ятдесят. Проте, незважаючи на доволі солідний вік, було справжнім безглуздям випустити його самого з дому. Швидше сухорлявий ніж худий, не те, щоб високий, але задовгий, з величезною копицею скуповдженого волосся, з золотими окулярами на носі – таким був кузен Бенедикт. В цьому довготелесому чоловікові з першого погляду вгадувався один із тих поважних вчених, невинних та добрих, які приречені на все життя залишатися дорослими дітьми, жити до ста років та померти з душею немовляти.

«Кузен Бенедикт» – так до нього зверталися не лише члени родини, а й сторонні. І, дійсно, він був одним із тих простодушних добряків, які здаються загальними родичами: кузен Бенедикт ніколи не знав, куди йому подіти свої довгі руки та ноги, важко було знайти людину більш безпорадну та несамотійну навіть в повсякденних, рутинних питаннях. Не можна сказати, що він був тягарем для оточуючих, але він якось змушував ніяковіти кожного і сам ніяковів через власну незграбність. Втім, він був невибагливим, поступливим, невибагливим, байдужим до спеки та холоду, міг не їсти та не пити цілими днями, якщо його забували нагодувати. Здавалося, він належить до царства рослин, а не тварин. Уявіть неродюче, майже лисе дерево, що не здатне ані прихистити, ані нагодувати подорожнього, однак яке має чудову серцевину.

Таким був кузен Бенедикт. Він із радістю надавав би людям послуги, якби був спроможним до цього.

І його всі любили, не зважаючи на його слабкості, а може саме завдяки ним. Місіс Уелдон вважала його своїм сином, старшим братом малого Джека.

Варто, однак, зауважити, що кузен Бенедикт не був ані ледарем, ані неробою. Навпаки, це був невтомний працівник. Єдине захоплення – природнича історія – поглинало його цілком.

Згадати «природничу історію» означає згадати дуже багато.

Відомо, що ця наука включає в себе зоологію, ботаніку, мінералогію та геологію.

Однак, кузен Бенедикт не був ні ботаніком, ні мінералогом, ні геологом.

Чи був він, в такому випадку, справжнім зоологом, кимось на зразок Кюв'є[З - Кюв'є Жорж (1769–1832) – відомий французький натураліст, визнання якому принесли дослідження в області палеонтології. Запропонував класифікацію тваринного світу, виокремивши в ньому чотири основні типи; наразі класифікація, якою послуговується Жюль Верн, застаріла.] Нового Світу, що здатен до аналітичного розподілу або синтетичного відтворення будь-якої тварини, одним із тих прославлених мудреців, які все своє життя присвячують вивченню чотирьох типів – хребетних, м'якунів, членистих та променевих, – на які сучасне природознавство поділяє весь тваринний світ? Чи вивчав цей наївний, проте старанний вчений різноманітні ряди, підряди, родини та підродини, родини та види цих чотирьох типів?

Ні!

Чи присвятив кузен Бенедикт своє життя вивченню хребтових: ссавців, птахів, плазунів та риб?

Ні і ні!

Можливо, він цікавився молюсками? Можливо, головоногі та мохуватки відкрили йому свої таємниці?

Теж ні!

Отже, саме заради вивчення медуз, поліпів, голкошкірів, губок, найпростіших та інших представників променевих він до глибокої ночі спалював керосин?

Відверто кажучи, не променеві заволоділи увагою кузена Бенедикта.

А, оскільки, з усієї зоології застається лише розділ членистих, то, властиво, що саме цей розділ і був об'єктом всепоглинаючої пристрасті кузена Бенедикта.

Проте, і тут варто уточнити.

Членисті поділяються на шість рядів: комахи, багатоніги, павукоподібні, ракоподібні, вусоноги, кільчасті черви.

Так от, кузен Бенедикт, послуговуючись мовою науки, не зміг би відрізнити дощового черв'яка від медичної п'явки, домашнього павука від псевдоскорпіона, балянуса від креветки, ківсяка від сколопендри.

Ким все ж таки був кузен Бенедикт?

Ентомологом і тільки ентомологом!

На це можна заперечити, що власне ентомологія[4 - Термін «ентомологія» походить від грецьких «ентомос» – комаха та «логос» – наука.] є складовою природничою історією і вивчає усіх членистих. Загалом, це вірно. Проте, зазвичай, поняття «ентомологія» містить більш вузьке значення. Цей термін вживають виключно на позначення науки про комах, тобто членистоногих безхребетних, тіло яких складається з трьох частин – голова, груди, черевце – і трьох пар ніг, через що вони і отримала назву шестиногі.

Отже, кузен Бенедикт був ентомологом, який присвятив все своє життя вивченню виключно класу Комахи.

Не варто сумніватися в тому, що кузену Бенедикту було чим зайнятися. Цей клас нараховував не менше десятка рядів:

Прямокрилі (представники: коники, цвіркуни);

Сітчастокрилі (представники: мурашини леви, мошки);

Перетинчастокрилі (представники: бджоли, оси, мурахи);

Лускокрилі (представники: метелики);

Напівтвердокрилі (представники: цикади, блохи);

Твердокрилі (представники: хрущі, бронзівки);

Двокрилі (представники: комарі, москити, мухи);

Віялокрилі (представники: стилоси або віялокрилі);

Паразити (представники: кліщі);

Нижчі комахи: (представники: лусочниці).

Лише серед твердокрилих нараховується не менше тридцяти тисяч різноманітних видів, а серед двокрилих – шістдесят тисяч[5 - Нині відомо більше мільйона видів комах, поділених на більш ніж 30 рядів, в яких налічується більше двохсот тисяч різновидів.], тому неможливо не визнати, що роботи для однієї людини тут більш ніж достатньо.

Таким чином, життя кузена Бенедикта було цілком і повністю присвячене виключно ентомології.

Цій науці він присвячував весь свій вільний час, а також години сну, тому що навіть уві сні йому постійно снилися комахи. Неможливо порахувати кількість булавок, що стирчали з його вилог, лацканів і подолу жакета, з його жилета, з крисів капелюха. Коли кузен Бенедикт повертався додому з прогулянки, що завжди здійснювалася з науковою метою, його капелюх був схожий на вітрину з колекцією найрізноманітніших комах. Насаджені на булавки, вони стирчали як ззовні, так і з середини капелюха.

Щоб остаточно сформувавши образ цього дивака, зауважимо, що він вирішив супроводжувати містера і місі Уелдон до Нової Зеландії виключно заради задоволення власної жаги до нових відкриттів в ентомології. В Новій Зеландії йому вдалося збагатити свою колекцію декількома рідкісними екземплярами і тепер кузен Бенедикт зі зрозумілою нетерплячкою поривався назад, в Сан-Франциско, бажаючи якомога скоріше розкласти дорогоцінні надбання в шухляди свого робочого кабінету.

І, оскільки, місіс Уелдон з сином поверталися «Пілігримом» до Америки, зрозуміло, що кузен Бенедикт їхав з ними. Однак, у випадку будь-якої небезпеки, місіс Уелдон найменше могла розраховувати на кузена Бенедикта. На щастя, на неї очікувало всього на всього приємна подорож морем, спокійним цієї пори року, на борту човна під керуванням капітана, який цілковито заслуговував на довіру.

Протягом трьох днів зупинки «Пілігрима» у Вайтаматі місіс Уелдон встигла повністю підготуватися до від'їзду. Вона дуже поспішала, оскільки не хотіла затримувати відправки судна. Розрахувавши місцеву прислугу, яку найняла в Окленді, вона 22-ого січня перебралася на «Пілігрим» разом з Джеком, кузеном Бенедиктом та старою негритянкою Нен.

Кузен Бенедикт носив з собою в особливій скринці усю свою дорогоцінну колекцію. В тій колекції, між іншим, зберігалось декілька екземплярів жука стафіліна: твердокрилого хижака, очі якого розташовано в верхній частині голови, що до недавнього часу вважалося ознакою представників новокаледонської фауни. Кузену Бенедикту пропонували прихопити з собою отруйного павука «катіпо», як його називають маорі[6 - Маорі - туземці Нової Зеландії.], укусу якого часто буває смертельним для людини. Проте, павук не належав до комах, його місце серед павукоподібних, а, отже, він не мав ніякої цінності для кузена Бенедикта. Тому наш ентомолог з відразу відмовився від павука і, як і раніше, вважав найціннішим екземпляром своєї колекції новозеландського жука-стафіліна.

Звичайно ж кузен Бенедикт застрахував свою колекцію, не жалкуючи грошей на сплату страхового внеску. Ця колекція, на його погляд, була дорожчою за всі ворвань та китовий вус з трюмів «Пілігриму».

Коли місіс Уелдон та її супутники піднялися на борт шхуни и прийшла пора зніматися з якоря, капітан Халл наблизився до своєї пасажирки і промовив:

– Зрозуміло, місіс Уелдон, що відповідальність за рішення вирушити «Пілігримом» лежить повністю на Вас.

– Чому Ви про це згадали, капітане Халл? – запитала місіс Уелдон.

– Тому що я не отримував будь-яких розпоряджень з цього приводу від Вашого чоловіка, а подорож шхуною не може бути настільки легкою та приємною, на відміну від пакетбота[7 - Пакетбот – застаріла назва поштово-пасажирського судна.], що призначений спеціально для перевезення пасажирів.

– Як Ви гадаєте, містере Халл, – відповіла місіс Уелдон, – якби мій чоловік був присутнім тут, чи вагався би він здійснити цю подорож «Пілігримом» разом зі мною та нашим сином?

– Ні, звичайно! – відповів капітан. – Він вагався б не більше за мене. «Пілігрим» – неперевершений вітрильник, не зважаючи на те, що промисловий сезон цього року в нього невдалий. Я впевнений в ньому настільки, наскільки може бути впевненим в своєму кораблі моряк, який керує ним багато років. Я сказав Вам це, місіс Уелдон, тільки щоб полегшити своє сумління та ще раз наголосити на тому, що тут Ви не знайдете того затишку та комфорту, до якого звикли.

– Якщо вся проблема заключається у затишку та комфорті, капітане Халл, – заперечила місіс Уелдон, – то мене це не тривожить. Я не належу до тих вередливих пасажирок, які постійно скаржаться на тісняву в каюті та одноманітність раціону.

Місіс Уелдон з хвилину дивилася на свого маленького сина, якого тримала за руку, і закінчила:

– Отже, рушаймо, капітане!

Тієї ж миті капітан Халл наказав підняти якір. Скоро «Пілігрим», піднявши вітрила, покинув порт Окленду і взяв курс на американське узбережжя. Однак, через три дні подорожі зі сходу піднявся сильний вітер і шхуна змушена була тримати курс круто до вітру.

Тому 2-ого лютого капітан Халл все ще знаходився вище за широтою, ніж того хотів – у становищі моряка, який має намір обігнути мис Горн, а не пливати у напрямку західного узбережжя Нового Світу.

Розділ другий. Дік Сенд

Погода була чудовою і, якщо не зважати на затримку, подорож відбувалася за непоганих умов.

Місіс Уелдон влаштувалася на борту якомога зручніше. Корабель не мав ні юта, ні будь-якої іншої надбудови, а, отже, не було і каюти для пасажирів. Місіс Уелдон мусила задовольнятися крихітною каютою капітана Халла, розташованою на кормі. Делікатну жінку вмовляли зайняти її. В цій комірчині поряд з нею

розмістилися малюк Джек та стара Нен. Там вони снідали та обідали разом з капітаном та кузеном Бенедиктом, якому запропонували халупку на носі корабля.

Власне, капітан Халл перемістився до каюти, призначену для його помічника. Відомо, що екіпаж «Пілігрима» заради економії був недоукомплектованим, тому капітан обходився без помічника.

Команда «Пілігрима» – вправні та досвідчені моряки з однаковими поглядами та однаковими звичками, – жила в мирі та злагоді. Вони плавали разом вже четвертий промисловий сезон. Всі матроси були американцями, всі з узбережжя Каліфорнії і знали один одного все життя.

Ці славні люди поводили себе дуже люб'язно з місіс Уелдон, дружиною власника корабля, якому вони були безмежно відданими. Варто додати, що всі вони були дуже зацікавленими в прибутковості китобійного промислу і досі отримували чималий прибуток від кожного плавання. Щоправда, вони працювали в поті чола, оскільки команда за кількістю була доволі невеликою. Проте, їхня малочисельність збільшувала частку для кожного під час підбиття балансу в кінці сезону. Цього разу, правда, доходу ніякого не очікувалося і тому вони мали повне право проклинати «цих мерзотників з Нової Зеландії».

Лише одна людина на кораблі не була американцем за походженням. Негоро, який виконував обов'язки кока, народився в Португалії. Проте, він достатньо добре володів англійською.

Після того, як попередній кок втік в Окленді, Негоро запропонував капітану Халлу свої послуги. Мовчазний та потайний, він тримався осторонь товаришів, проте справу свою виконував непогано. Капітан Халл, вочевидь, мав добрий нюх: за час своєї роботи на «Пілігримі» Негоро не отримав жодної догани.

І все ж таки, капітан Халл жалкував через те, що не встиг довідатися про минуле нового кока. Зовнішність португальця, його метушливі очі не дуже подобалися капітану, а перш ніж допустити незнайомця в крихітний світ китобійника, необхідно було дізнатися все про його минуле життя.

На вигляд Негоро мав приблизно років сорок. Середнього зросту, худорлявий, жилавий, смаглявий і з темним волоссям, він здавався сильною людиною. Чи мав

він якусь освіту? З огляду на зауваження, що їх іноді він вставляв, схоже, що так. Втім, Негоро ніколи не згадував ні про своє минуле, ні про свою сім'ю, ніхто не знав, де він мешкав і чим займався раніше і що збирається робити далі. Він лише сказав, що планує зійти на берег в Вальпараісо. Загалом, він був дуже дивним. І, беззаперечно, не моряк. На морській справі він розумівся навіть менше, ніж звичайний кок, більша частина життя якого пройшла в морі.

Однак, ані бокова, ані кільова хитавиці не діяли на нього, на морську хворобу, до якої вразливі усі новачки, він не страждав, що було вже неабиякою перевагою для корабельного кока.

Попри це, Негоро рідко виходив на палубу. Цілими днями він сидів в своєму крихітному камбузі, більшу частину якого займала кухонна плита. Поночі, вимкнувши плиту, Негоро зникав в своїй комірчині на носі палуби. Там він відразу лягав у ліжко.

Як вже було зазначено, екіпаж «Пілігрима» складався із п'яти матросів та одного молодшого матроса.

Невідомо, хто були батьками цього п'ятнадцятирічного молодшого матроса. Зовсім крихітним його знайшли на чужому ганку, а виріс він в дитячому будинку.

Схоже, Дік Сенд (таким було його ім'я) народився в штаті Нью-Йорк, можливо, навіть, в самому місті Нью-Йорк.

Ім'ям Дік, скорочено від Річард, назвали знайду на честь співчутливого перехожого, який підібрав малюка і відвіз до інтернату. Прізвище Сенд нагадувало про місце, де його знайшли: піщана коса Сенді-Хук в гирлі річки Гудзон, штат Нью-Йорк.

Дік Сенд був невисоким і, схоже, в майбутньому не обіцяв стати вищим за середній зріст, проте міцної статури. В ньому одразу відчувався англосакс попри те, що мав темний колір волосся та темно-сині очі. Важка праця моряка загартувала його. Його розумне лице пашіло енергією. Це було обличчя людини не лише сміливої, а й готової ризикувати.

Часто цитують три слова незакінченного вірща Вергілія: «Audaces fortuna juvat...» («Доля сміливим допомагає...»), проте цитують невірно. Поет сказав: «Audantes

fortuna juvant...» («Доля відчайдухам допомагає ...»). Відчайдухам, а не просто сміливцям, майже завжди посміхається доля. Сміливий, інколи, може діяти необдуманно. Відчайдух же спочатку подумає, а потім діє.

Дік Сенд належав до «audens» – відчайдухів. В п'ятнадцять років він вже вмів приймати рішення та доводити до кінця все те, на що свідомо наважився. Його жвавість та серйозність привертала увагу. На відміну від більшості своїх одноліток, Дік був скупим на слова та жести. У віці, коли діти ще не задумуються про майбутнє, Дік усвідомив своє жалюгідне положення і твердо вирішив «вибитися в люди» власними силами.

І він досяг свого: він був вже майже чоловіком в той час, як його ровесники все ще залишалися дітьми.

Спритний, моторний та сильний, Дік належав до обдарованих людей, про яких можна сказати, що вони народилися в сорочці: щоб вони не робили, куди не йшли – ім все до снаги.

Як вже зазначалося, Дік виховувався за благодійні відрахування суспільства. З початку його розмістили в притулку для підкидьків, розповсюджених в Америці. В чотири роки його почали навчати читанню, письму та математиці в одній із тих шкіл штату Нью-Йорк, які існують на пожертви шляхетних добродійців. У вісім років вроджена пристрасть до моря змусила його влаштуватися юнгою на корабель, що виконував рейси в країни півдня. На судні він почав вивчати морську справу, якій варто навчатися з дитинства. Судові офіцери добре ставилися до допитливого хлопчини і залюбки викладали для нього. Незабаром юнга мав стати молодшим матросом – безумовно, очікуючи подальшого росту. Той, хто з дитинства знає, що праця – закон життя, хто рано зрозумів, що хліб добувається в поті чола (Біблійський заповіт, що став правилом для людства), той призначений для великої справи, бо в потрібний день та час він знайде в собі сили для їх здійснення.

Завітавши якимось на борт торгового судна, де служив Дік, капітан Халл помітив здібного юнга. Бравому морякові сподобався сміливий юнак і, по поверненню до Сан-Франциско, розповів про нього своєму хазяїнові Джеймсу Уелдону. Останній зацікавився долею Діка, віддав його до школи в Сан-Франциско і допоміг її закінчити, паралельно виховуючи хлопця в католицькій вірі, яку сповідувала сім'я судновласника.

Дік жадібно поглинав знання, особливо цікавився географією та історією мандрівок, очікуючи на вік, який дозволить йому вивчати той розділ математики, що присвячено навігації. Він не нехтував і практичною підготовкою. Закінчивши школу, він влаштувався молодшим матросом на китобійник свого благодійника Джемса Уелдона. Дік знав, що «велике полювання» (китобійний промисел) не менш важливе у вихованні справжнього моряка, ніж далекі плавання. Це відмінна підготовка до професії моряка, де на кожному кроці підстерігає небезпека. До того ж, цим навчальним судном виявився «Пілігрим» під командуванням його заступника – капітана Халла. Таким чином, молодому матросу було забезпечено найкращі умови для навчання.

Чи варто зазначити, що юнак був безмежно відданим родині Уелдон, якій він стільком завдячував? Нехай промовляють факти. Можна з легкістю уявити як зрадив Дік, коли дізнався, що місіс Уелдон з сином подорожуватимуть «Пілігримом». Місіс Уелдон протягом декількох років заміняла Діку матір, а малого Джека він обожнював як рідного брата хоча й розумів, що становище в нього дещо інакше, ніж у сина багатого судновласника. Проте, його благодійники знали, що насіння добра втрапили на родючий ґрунт. Сирітське серце повнилося вдячності і Дік, не вагаючись, віддав би життя за тих, хто допоміг йому отримати освіту. Загалом, п'ятнадцятирічний юнак діяв і мислив як доросла людина років тридцяти років – ось який він, Дік Сенд.

Місіс Уелдон високо цінувала Діка. Вона знала, що може без вагань довірити йому свого маленького Джека. Дік Сенд обожнював малюка, який линув до нього, відчуваючи любов «старшого брата». Ті довгі години, що часто трапляються під час хорошої погоди у відкритому морі, коли всі вітрильники виставлені і не потребують жодного втручання, Дік з Джеком проводили разом. Юний матрос розважав дитину, показував йому все, що могло б зацікавити хлопчика в морській справі. Місіс Уелдон без остраху дивилася як Джек підіймався вантами то на грот-марс, то на фор-брам-стенюгу[8 - Грот-марс – майданчик, розташований на задній щоглі; фор-брам-стенюга – третя складова частина передньої щогли.] і зісковзував снастями донизу, на палубу. Дік Сенд завжди був поряд з малюком, готовий підтримати, підхопити його, якщо б рученята п'ятирічного Джека раптово ослабли. Вправи на свіжому повітрі йшли на користь дитині, що тільки-но оговталася від важкої хвороби; морське повітря та щоденна гімнастика швидко повернула рум'янець блідим щічкам малюка.

Так проходило життя на «Пілігримі». Окрім східного вітру, ні екіпажу, ні пасажирів не було на що нарікати.

Проте, тривалість східного вітру не подобалася капітану Халлу. Йому ніяк не вдавалося взяти підходящий курс. Тим паче, він побоювався у подальшому потрапити в смугу безвітря поряд з тропіком Козерога, не кажучи вже про те, що екваторіальна течія могла відкинути його далі на захід. Капітан непокоївся головню про місіс Уелдон, хоча й розумів, що його провини в цій затримці немає. Якби поблизу «Пілігриму» проходив будь-який океанський пароплав, що направляється в Америку, він обов'язково порадив би своїй пасажирці пересісти на нього. На жаль, «Пілігрим» відхилився настільки далеко на південь, що не варто було сподіватися зустріти пароплав, що йде до Панами. Тай сполучення між Австралією та Новим Світом через Тихий океан в той час не було настільки жвавим, як воно стало згодом. Капітану Халлу залишалося лише чекати доки погода змилується над ним. Здавалося, нічого не повинно було порушити одноманітність цієї подорожі морем, аж раптом саме цього дня, 2-ого лютого, на широті та довготі, вказаній на початку цього оповідання, відбулася перша несподіванка.

Стояла погожа днина. Близько дев'ятої ранку Дік Сенд та Джек видерлися на салінг[9 - Салінг – горизонтальні бруси, що з'єднують щоглу.] фок-мачти; звідти їм відкривалася вся палуба корабля та безмежні океанський простір. Лише частину горизонту за бортом затуляла грот-мачта, яка підтримувала грот і топсель. Попереду, над хвилями височів гострий бушприт з трьома туго натягнутими кліверами, неначе три крила різного розміру. Під їхніми ногами простягнулося полотнище фока, а над головами – фор-марсель та брамсель. За можливості шхуна трималася якнайкрутіше до вітру.

Дік Сенд пояснював Джеку, чому правильно навантажений «Пілігрим» не може перекинутися попри те, що він доволі сильно перехилився на штирборт[10 - Штирборт – правий борт судна.], як раптом хлопчик закричав:

- Що це?!

- Ти щось побачив, Джеку? – запитав Дік Сенд, випроставшись на реї.

- Так, так! Ось там! – відповів Джек, показуючи на якусь цятку, що маячила в отворі між клівером та стакселем.

Придивившись туди, куди вказував Джек, Дік Сенд заволав на все горло:

– Праворуч по носу, під вітром, затонуло судно!

Розділ третій. Кораблетроща

Крик Діка Сенда збурих всю команду. Вільні від вахти матроси кинулися до палуби. Капітан Халл, покинувши свою каюту, направився на ніс човна.

Місіс Уелдон, Нен і навіть зазвичай байдужий до всього кузен Бенедикт, спершись на поручні штирботра, намагалися розгледіти затонулий корабель, про який сповістив Дік.

Лише Негоро не покинув комірчини, що слугувала йому камбузом. З усієї команди схоже його єдиного не зацікавила ця несподівана зустріч.

Всі уважно слідкували за предметом, поміченим Діком Сендом, що погойдувався на хвилях в трьох милях від «Пілігриму».

– Що б це могло бути? – запитав один із матросів.

– Здається, покинутий пліт. – відповів інший.

– Можливо, там якісь нещасні потребують допомоги? – сказала місіс Уелдон.

– Зараз побачимо. – відповів капітан Халл. – Проте, це – не пліт. Більше схоже на перекинутий на бік корабель...

– Ні!... Як на мене це велика морська тварина! – заявив кузен Бенедикт.

– Я так не думаю, – сказав Дік Сенд.

– Діку, як гадаєш, що це? – запитала місіс Уелдон.

– Я погоджуюсь з капітаном Халлом щодо перекинутого корабля, місіс Уелдон. Здається, я навіть бачу як відблискує на сонці його мідне покриття.

– Так...дійсно. Тепер і я бачу, – відповів капітан. І, обернувшись до кермового, він скомандував: – Спускайся під вітер, Болтон. Тримай курс на це судно!

– Є, капітане! – відповів кермовий.

– Я наполягаю на своєму, – заявив кузен Бенедикт. – Перед нами, безумовно, морська тварина!

– В такому випадку це мідний кит, – сказав капітан Халл. – Подивіться як він виблискує на сонці!

– Якщо це і кит, кузене Бенедикт, то він – мертвий, – зауважила місіс Уелдон. – Чітко видно, що він нерухомий.

– Що з того, кузино Уелдон? – наполягав вчений. – Це не вперше, коли корабель зустрічає сплячого на воді кита!

– Воно дійсно так, – сказав капітан Халл, – і тим не менш перед нами не сплячий кит, а судно.

– Подивимося, – відповів упертюх, який з радістю проміняв би ссавців всіх арктичних та антарктичних морів на одну єдину комаху рідкісного виду.

– Відводь, Болте, відводь! – крикнув капітан Халл. – Не слід підходити до уламків ближче ніж на кабельтов[11 - Штирборт – правий борт судна.]. Ми вже нічим не зашкодимо бідоласі, проте я не хочу, щоб він подряпав бік «Пілігриму». Переводь в бейдвінд![12 - Кабельтов – одиниця виміру відстані, що становить 1/10 морської милі (185,2 метра).]

Легким помахом керма «Пілігрим» повернув трохи ліворуч.

Шхуна все ще знаходилася на відстані милі від перевернутого судна. Матроси з великим зацікавленням вдивлялися в нього. Можливо, його трюми наповнено цінним вантажем, який пощастить забрати на борт «Пілігрима»? Відомо, що рятівникам вантажу затонулого корабля належить третина від його вартості. Якщо вміст трюмів не пошкоджено водою, екіпаж «Пілігрима» міг «зірвати куш» і за один день компенсувати невдачі всього сезону.

За чверть години потому «Пілігрим» вже був за півмилі від предмета, що погойдувався на хвилях. Не залишилося жодних сумнівів: це дійсно корпус перекинутого корабля. Палуба стирчала з води. Щогли знесено. Від снасті звисали залишки тросу та розірвані такелажні ланцюги. В скулі правого борту виднілася величезна дірка. Шпангоути та обшивка загнуті всередину.

– Цей корабель зіштовхнувся з якимось іншим судном! – скрикнув Дік Сенд.

– Жодного сумніву, – відповів капітан Халл. – Дивовижно, що він не затонув одразу.

– Сподіватимемося, корабель, що наскочив на це судно, підібрав з нього всю команду, – зауважила місіс Уелдон.

– Сподіватимемося, місіс Уелдон, – відповів капітан Халл. – Можливо, після зіткнення, екіпажу вдалося врятуватися на власних шлюпках, навіть якщо той корабель і покинув місце пригоди, – нажаль, і таке трапляється.

– Хіба це можливо! Це було б занадто жорстоко, капітане Халл!

– На жаль, таке трапляється, місіс Уелдон. Прикладів вистачає. Власне, я не бачу жодної шлюпки на цьому кораблі, отже, команда покинула його.

Сподіватимемося, бідолах підбрало якесь зустрічне судно, адже дістатися суші шлюпками звідси майже неможливо – занадто велика відстань до найближчих островів і тим більше до Американського континенту.

– Можливо, ми так ніколи і не дізнаємося тайну цієї катастрофи. – сказала місіс Уелдон. – Як гадаєте, капітане Халл, чи залишився на кораблі хто-небудь із команди?

– Навряд чи, місіс Уелдон. Нас би вже давно помітили і подали б який-небудь сигнал. Втім, зараз перевіримо... Переведи круто до вітру, Болтон! Бейдевінд! – крикнув капітан, вказуючи рукою напрямок.

«Пілігрим» знаходився в трьох кабельтових від уламків корабля. Без сумніву, команда покинула його.

Раптом, Дік Сенд жестом наказав всім замовкнути.

– Слухайте! Слухайте! – сказав він.

Всі насторожилися.

– Здається, це пес... – сказав Дік.

Дійсно, з уламків доносився гавкіт. Без сумніву там був живий собака. Можливо, він не міг вибратися назовні через герметично закриті люки. В будь-якому випадку, його не було видно.

– Навіть якщо там лише пес, врятуймо його, капітане! – вигукнула місіс Уелдон.

– Так, так! – закричав малюк Джек. – Врятуймо його! Я сам годуватиму його! Він нас полюбить... Мамо, я збігаю за шматочком цукру!

– Не йди, синку, – посміхаючись відповіла місіс Уелдон. – Нещасна тварина, либонь, помирає з голоду і, очевидно, надала б перевагу наваристій юшці, а не твоєму цукру.

– Так віддай йому мій суп, – сказав хлопчик. – Я можу обійтися й без супу!

Гавкотіння ставало чутніше з кожною хвилиною. Відстань між кораблями тепер становила лише триста футів. Раптом над бортом вигулькнула голова великого собаки. Спершись лапами на фальшборт, він несамовито лементував.

– Хоуік! – покликав капітан боцмана. – Лягайте в дрейф та спустіть шлюпку на воду.

– Тримайся, песику, тримайся! – кричав Джек; неначе у відповідь, собака продовжував гавкати.

Вітрила «Пілігриму» було швидко переведено в положення, при якому корабель застигнув нерухомий в півкабельтові від кораблетрощі.

Шлюпка вже погойдувалася на хвилях. Капітан Халл, Дік Сенд та два матроси заплигнули до неї.

Пес чіплявся за фальшборт, зривався з нього, падав на палубу, лаючи без перестанку; але, здавалося, він гавкав не на шлюпку, що наближалася до нього. Можливо, він кликав пасажирів або матросів, яких було ув'язнено на цьому судні?

«Невже там залишився хтось живий?» – питала себе місіс Уелдон.

Залишилося не більше кількох помахів веслами і шлюпка наблизиться до борту, що стримів з води.

Собака знов залаяв, але тепер він вже не кликав на допомогу. В його голосі відчувалася лють. Ця зміна дуже здивувала всіх.

– Що з собакою? – запитав капітан Халл, коли шлюпка обгинала корму, щоб пристати з затопленого боку корабля.

Ні капітан Халл, ні ті, хто лишився на борту «Пілігрима» не помітили, що поведінка собаки змінилася як раз в хвилину, коли Негоро, покинувши камбуз, вийшов на бак.

Невже пес впізнав корабельного кока? Мало схоже на правду.

Як би там не було, кинувши оком на несамовитого собаку і анітрохи не здивувавшись, Негоро, насупивши брови, обернувся і попрямував до себе.

Тим часом шлюпка обігнула корму судна, на якій виднівся напис: «Вальдек».

Жодної згадки про порт, якому належить вітрильник. Проте за формою корпусу та деякими особливостями конструкції, які моряки впізнають з першого погляду, капітан Халл зрозумів, що корабель – американський. Здогадку підтверджувала назва човна. Корпус – все що вціліло від бригантини водотоннажністю п'ятсот тон.

Величезна діра на носі «Вальдека» свідчила про місце фатального зіткнення. Завдяки тому, що човен дав крен, пролам піднявся на п'ять-шість футів над водою – ось чому «Вальдек» не затонув.

На палубі – жодної живої душі.

Собака, полишивши борт, дістався палубою до відчиненого центрального люка і продовжував гавкати, то опускаючи голову в люк, то обертаючись до прибулих моряків.

– Схоже, цей пес не єдина жива істота на кораблі, – зауважив Дік Сенд.

– Я теж такої думки, – відповів капітан Халл.

Шлюпка пливла тепер вздовж борта, зануреного у воду. Найперша ж сильна хвиля неодмінно відправила б «Вальдек» на дно. На палубі бригантини начисто зметено все. Стирчали лише основи грот-щогли та фок-щогли, не вище двох футів над палубою. Очевидно, щогли зламалися під час зіткнення і впали за борт, потягнувши за собою вітрила та снасті. Проте у воді навколо човна не було видно жодних уламків, що означало єдине: катастрофа на «Вальдеку» відбулася декілька днів назад.

– Якщо люди вціліли після кораблетрощі, – сказав капітан Халл, – то, найімовірніше, вони загинули від спраги та голоду, адже камбуз заповнено водою. Напевно, на борту залишилися самі трупи.

– Ні! – вигукнув Дік Сенд. – Ні! Пес не став би так гавкати. Тут є живі.

І він покликав собаку. Розумний пес одразу зісковзнув в море і, заледве перебираючи лапами від слабкості, поплив до шлюпки. Коли собаку зтягнули до неї, він жадібно накинувся, але не на сухар, що йому протягнув Дік Сенд, а до цеберка з прісною водою.

– Бідолашний пес помирає від спраги! – викликнув Дік Сенд.

В пошуках місця для найлегшого причалювання, шлюпка відійшла від палуби напівзатонулого корабля на декілька футів. Пес, очевидно, вирішив, що його

рятівники не хочуть піднятися на палубу, оскільки він схопив Діка Сенда за край куртки і знову голосно і жалісно заскавчав.

Рухи собаки і його скавуління були зрозумілими краще за будь-які слова.

Шлюпка наблизилася до крамболу[13 - Бейдевінд - курс, за якого кут між напрямом вітру і рухом судна становить менше 90°.] лівого борту. Матроси надійно закріпили її і капітан Халл з Діком Сендом плигнули на палубу одночасно із собакою. Не без труднощів, повзком дісталися вони центрального люку, що виднівся між уламками щогли, і спустилися в трюм.

В напівзатопленому трюмі не було ніяких товарів. Вітрильник йшов виключно під балластом; тепер пісок пересипався на лівий борт і своєю вагою втримував човен на боку. Надії на цінний вантаж не справилися. Тут не було чого рятувати.

- Тут нікого немає, - сказав капітан Халл.

- Нікого, - підтвердив Дік Сенд, заглядаючи в передню частину трюма.

Але пес на палубі заходився гавкотінням, наполегливо намагаючись привернути увагу людей.

- Повертаймося, - сказав капітан Халл.

Вони піднялися на палубу.

Собака підбіг до них і почав тягнути до юта[14 - Ют - кормова частина палуби корабля].

Вони пішли за ним.

Там, на підлозі кубрика[15 - Кубрик - житлове приміщення для команди.], лежало п'ять чоловік - ймовірно, трупи. При яскравому світлі, що проникав через ґрати, капітан Халл побачив, що це були негри.

Дік Сенд переходив від одного до іншого. Йому здалося, що безталанні ще дихають.

– На борт «Пілігрима»! Всіх на борт! – наказав капітан Халл.

Було покликано усіх матросів, що залишилися в шлюпці. Вони допомогли винести потерпілих від кораблетрощі з кубрика.

Це не було легко, проте через декілька хвилин всіх п'ятьох спустили до шлюпки. Ніхто з них не приходив до тями. Можливо, кілька краплин бальзаму и ковток води зможуть повернути їх до життя.

«Пілігрим» стояв в дрейфі всього за пів-кабельтова і шлюпка швидко підпливла до нього.

За допомогою каната, спущеного з грот-щогли, потерпілих один за одним підняли на палубу «Пілігрима». Не забули й собаку.

– Ох, бідолашні! – скрикнула місіс Уелдон, побачивши п'ять розпростягнутих непорушних тіл.

– Вони живі, місіс Уелдон! – сказав Дік Сенд. – Вони ще живі! Ми врятуємо їх!

– Що з ними трапилося? – запитав кузен Бенедикт.

– Зачекаємо, поки вони прийдуть до тями, і тоді вони самі розкажуть свою історію, – відповів капітан Халл. – Але перш за все необхідно дати їм води, в яку додаймо краплину рому. – І, повернувшись до камбузу, він голосно крикнув: – Негоро!

Почувши це ім'я, пес весь витягнувся, неначе виконуючи стійку, глухо загарчала, а її шерсть стала дибки.

Кок не з'являвся і не відповідав.

– Негоро! – ще голосніше крикнув капітан Халл.

Негоро вийшов з камбуза.

Заледве він зробив крок, пес плигнув, намагаючись вчепитися йому в горло.

Португалець відбив напад кочергою, яку прихопив, виходячи з камбуза. Два матроси схопили собаку.

– Ви знаєте цього собаку? – запитав кока капітан Халл.

– Я?!? – здивовано вигукнув Негоро. – В житті не бачив!

– Як дивно! – прошепотів Дік Сенд.

Розділ четвертий. Врятовані з «Вальдека»

Работоргівля все ще широко розповсюджена на території Екваторіальної Африки. Попри те, що узбережжя континенту патрулюють англійські та французькі військові кораблі, работорговці продовжують вивозити із Анголи та Мозамбіку чорношкірих невольників. «Чорний товар» ще доволі популярний в багатьох країнах, на жаль, навіть в країнах цивілізованого світу.

Капітан Халл знав про це.

Хоча й та частина океану, де зараз знаходився «Пілігрим», пролягала осторонь від маршрутів, якими зазвичай користуються кораблі поневолювачів, капітан Халл вирішив, що, вочевидь, негри належали до партії рабів, яку «Вальдек» віз на продаж в одну із колоній Тихого океану.

«Пілігрим» з великою увагою поставився до врятованих негрів. Місіс Уелдон за допомогою Нен та Діка Сенда напувала їх із ложки свіжою водою, якої, вочевидь, вони не бачили декілька днів.

Врешті-решт вода та трохи юшки повернули бідолах до життя. Один із них, на вигляд старий шістдесяти років, незабаром вже був спроможним відповідати на питання. Він володів англійською.

– Що сталося з «Вальдеком»? – найперше запитав капітан Халл. – Він зіткнувся з іншим кораблем?

– Приблизно десять днів назад, вночі, коли всі спали, на нас наскочив якийсь корабель, – відповів старий негр.

– Що сталося з командою «Вальдека»?

– Я не знаю. Коли ми піднялися на палубу, там вже нікого не було, сер.

– Як Ви гадаєте, екіпаж «Вальдека» встиг перебратися на борт того судна, з яким ви зіштовхнулися?

– Маю надію, що так все і сталося, сер.

– Цей корабель, після зіткнення, не зупинився, аби підібрати постраждалих?

– Ні.

– Можливо, він затонув?

– О, ні! – заперечив старий негр. – Ми бачили, як він зникав у пільмі.

Те саме підтвердили і інші врятовані з «Вальдека». Наскільки це здавалося неймовірним, проте нерідко трапляється, що капітан корабля, з провини якого відбулося зіткнення, поспішає щезнути з місця катастрофи, нехтуючи бідолахами, приреченими через нього на смерть, і яким він навіть не намагається надати допомогу!

На осуд заслуговує навіть візник, який, наїхавши на перехожого, намагається зникнути, полишаючи жертву власної неувважності на інших. Постраждалому від нещасного випадку на вулиці швидко нададуть першу допомогу, але як бути з тими, хто покидає напризволяще потерпілих у відкритому морі? Такі особи знеславляють рід людський!

Капітан Халл міг би згадати багато випадків такої немилосердної жорстокості. Він повторив місіс Уелдон, що, якими б жахливими не були подібні випадки, на

жаль, вони трапляються і доволі часто.

Потому він продовжив:

– Звідки йшов «Вальдек»?

– Із Мельбурна.

– Отже, ви не раби?

– Ні, сер, – випроставшись, жваво відповів негр. – Ми мешканці штату Пенсильванія, громадяни вільної Америки.

– Друзі, – промовив капітан, – знайте, що на борту «Пілігрима», американського корабля, ніхто не наважиться відняти у вас вашу свободу.

Дійсно, п'ятеро негрів, врятованих «Пілігримом», були із штату Пенсильванія. Найстаршого серед них продали в невольники у віці шести років. Із Африки його доставили в Сполучені Штати, де він вже давно отримав свободу. Його молодші супутники народилися вільними і ніхто з білих не мав права називати їх своєю власністю. Вони навіть не знали тієї мови, яку використовували негри до війни[16 - Мова про Громадянську війну 1861–1865 років між північними та південними штатами на території сучасних Сполучених Штатів Америки. Північні штати офіційно скасували рабство чорношкірих.], мови, в якій не існувало відмінювання і всі дієслова вживалися в неозначеній формі. Ці негри покинули Америку вільними громадянами і вільними громадянами поверталися назад.

Вони розповіли капітану Халлу, що влаштувалися на плантацію до якогось англійця неподалік Мельбурна, Південна Австралія. Вони пропрацювали там три роки і, назбиравши грошей, та із закінченням строку дії контракту вирішили повернутися на батьківщину.

Вони заплатили за проїзд «Вальдеком» як звичайні пасажери і 5-ого січня покинули Мельбурн. Через сімнадцять діб, вночі, «Вальдек» зіткнувся з якимось великим пароплавом.

Негри спали в цей час. Вони прокинулися від сильного поштовху. Коли через декілька секунд вони вибігли на палубу, щогли вже були за бортом, а «Вальдек» лежав на боці. Він не затонув тільки тому, що в трюм потрапили порівняно небагато води.

Капітан та команда «Вальдека» щезли: напевно, деяких скинуло в море, інші вчепилися за снасті пароплава, що після зіткнення з «Вальдеком» поспіхом зник.

П'ятеро негрів залишилося на напівзатонулому човні за двісті тисяч миль від найближчого суходолу.

Найстаршого звали Томом. Супутники визнавали його своїм керівником. Том завдячував цьому не лише завдяки віку, а й своєю енергією та багатому досвіду, накопиченому за довге трудове життя. Інші негри були молодими чоловіками років двадцяти п'яти – тридцяти. Звали їх: Бат, Остін, Актіон та Геркулес.

Всі четверо були високі на зріст, з широкими плечами – на невільничих ринках Центральної Африки за них віддали би високу ціну. Попри те, що зараз вони були зморені та виснажені, в око все ж таки впадала могутня постава цих чудових представників витривалої чорної раси, а також відчувалось певне виховання, отримане ними в одній із багатьох шкіл Північної Америки.

Отже, після катастрофи Том та його товариші залишилися самі на потрощеному судні. Вони не мали змогу ні виправити шкоду, завдану «Вальдеку», ні покинути його, оскільки обидві шлюпки було розбито. Врятувати їх могла лише зустріч з якимось кораблем. Втративши керування, «Вальдек» став іграшкою в руках вітру та течії. Цим пояснюється, чому «Пілігрим» зустрів вітрильник далеко від його маршруту, набагато південніше від звичайних шляхів кораблів, що прямують із Мельбурна до Сполучених Штатів.

Протягом десяти днів, які пройшли з моменту катастрофи до появи «Пілігрима», п'ятеро негрів харчувалися продуктами, що знайшли в буфеті кают-компанії. Діжки з питною водою, що розміщувалися на палубі, розтрощило під час зіткнення, а камбуз, в якому можна було б знайти щось істівне, повністю залило водою.

На дев'ятий день Том та його товариші, страждаючи від нестерпної спраги, втратили свідомість, тож «Пілігрим» нагодився дуже вчасно.

Том коротко розповів все це капітану Халлу. Сумніватися в правдивості оповідання старого негра не було потреби. Факти промовляли самі за себе, та й супутники Тома підтверджували його слова.

Вочевидь інше створіння, врятоване з затонулого корабля, повторило б те саме, якби мало дар мови. Маємо на увазі собаку, який так сильно розлютився, коли побачив Негоро. Цю ворожість тварини до корабельного кока неможливо було пояснити.

Дінго – саме так звали собаку – належав до породи крупних сторожових собак, які розповсюджені в Новій Голандії[17 - Нова Голландія – колишня назва Австралії.]. Однак, капітан «Вальдека» придбав Дінго не в Австралії. Два роки тому він знайшов напівмертвого пса на західному узбережжі Африки, поблизу гирла річки Конго. Йому сподобалася прекрасна тварина і він взяв його до себе на корабель, проте Дінго не прив'язався до нового господаря. Складалося враження, що він тужить за колишнім господарем, з яким його сильцем розлучили і якого неможливо було відшукати в цій безлюдній місцині.

Дві літери, «С» та «В», на нашійнику – все, що пов'язувало собаку з її минулим і які залишалися таємницею для нового хазяїна.

Дінго був великим, сильним собакою, значно більшим від піренейських собак і міг вважатися чудовим взірцем новоголандської породи. Коли він спирався на задні лапи та закидав голову, ставав зростом з людину. Мускулястий, сильний, жвавий, він був одним із тих собак, які, не вагаючись, нападають на ягуара або пантеру та не лякаються сутички з ведмедем. Дінго мав темно-руду густу шерсть з білими плямами на писку, довгий хвіст, пишний та гнучкий наче в лева. Розлютившись, такий пес міг виявитися небезпечним ворогом. Зрозуміло, чому зустріч з ним не викликала у Негоро ентузіазму.

Дінго не вирізнявся товарискістю, але й злим його не можна було назвати. Швидше він здавався сумним. Старому Томові ще на «Вальдеку» здалося, що Дінго недолюблює негрів. Він не намагався завдати їм шкоди, але постійно тримався від них на відстані. Можливо, під час його поневірянь африканським узбережжям туземці погано поводитися з ним? В будь-якому випадку, він не наближався до Тома та його друзів попри те, що це були хороші та добрі люди. За той десяток днів, який вони провели разом на палубі розбитого човна, Дінго як і раніше тримався осторонь товаришів у недолі. Чим він харчувався тими

днями невідомо, але, так само як і люди, він дуже страждав від спраги.

Ось кого підібрали з кораблетрощі. За першої нагоди судно мусило піти на дно і, беззаперечно, потягнуло б за собою в океанську безодню виключно померлих. Однак, несподівана зустріч з «Пілігримом», якого затримали в дорозі штиль та протилежний вітер, дала можливість капітану Халлу зробити добру справу.

Залишалося тільки довести цю справу до кінця, повернувши на батьківщину усіх врятованих з «Вальдека» негрів, які на додачу втратили усі свої заощадження, зароблених впродовж трьох років. Саме це і планувалося зробити. «Пілігрим», розвантажившись в «Вальпараїсо», мусив пройти вздовж американського узбережжя до Каліфорнії. Місіс Уелдон великодушно пообіцяла Тому та його товаришам, що там вони знайдуть притулок у її чоловіка, містера Джемса Уелдона, і він забезпечить їх всім необхідним для повернення в Пенсильванію. Бідолашні тепер могли впевнено дивитися у майбутнє і їм не залишалося нічого, окрім як дякувати місіс Уелдон та капітану Халлу. Дійсно, вони почувалися винними перед ними і попри те, що були всього бідними неграми, сподівалися колись віддячити їм по-справжньому.

Розділ п'ятий. «С» та «В»

«Пілігрим» йшов далі, намагаючись, за можливості, дотримуватися курсу на схід. Стійкий штиль чимало хвилював капітана Халла. В тому, що перехід від Ноаої Зеландії до Вальпараїсо триватиме на тиждень або й на два довше, не було нічого жахливого. Однак, непередбачувана затримка могла зморити пасажирів.

Проте, місіс Уелдон не нарікала і терпляче ставилася до усіх незручностей плавання.

Ввечері цього дня, 2-ого лютого, корпус «Вальдека» зник на горизонті.

Капітан Халл найперше подбав про Тома та його товаришів. В затісний кубрик «Пілігрима» не могло поміститися ще п'ять чоловік, тому капітан вирішив розмістити їх на носі корабля. Втім, загартовані чоловіки, звиклі до тяжких умов праці, не нарікали. Якщо б трималася хороша погода – було спекотно та сухо –

вони цілком могли знаходитися там впродовж всієї подорожі.

Одноманітність життя на вітрильнику, яку лиш на недовгий час порушила зустріч з «Вальдеком», відновилася.

Том, Остін, Бат, Актіон і Геркулес дуже хотіли бути корисними. Однак, коли вітер постійно дме в одному напрямку, а вітрильники вже закріплено, на кораблі майже немає чим займатися. Зате, коли треба було змінити галс[18 - Галс - курс відносно вітру.], старий негр та його товариші поспішили допомогти екіпажу. Варто зазначити, що, коли гігант Геркулес починав тягнути снасть, решта матросів могла лишатися осторонь. Цей могутній чоловік шести футів на зріст міг замінити собою лебідку.

Малюк Джек з захопленням дивився як працює велетень. Він зовсім не боявся Геркулеса і, коли той високо підкидав його в повітря, неначе ляльку, Джек верещав від захоплення.

- Вище, Геркулесе! - кричав він.

- Прошу, містере Джек, - відповідав Геркулес.

- Я занадто важкий?

- Що Ви! Як пір'інка!

- Тоді підіймай мене високо-високо! Набагато вище!

І, коли Геркулес згрібав своєю широкою долонею обидві ніжки Джека, витягнувши руку, походжав з хлопчиком палубою, неначе силач з цирку, Джек глядів на усіх зверху вниз і, уявляючи себе велетнем, сміявся від щирого серця. Він намагався «стати важче», але Геркулес навіть не помічав його зусиль.

Таким чином, в малюка Джека було двоє друзів: Дік Сенда та Геркулеса.

Невдовзі з'явився і третій - Дінго.

Як вже зазначалося, Дінго був відлюдкуватим. Беззаперечно, він став таким на «Вальдеку», де люди були йому не до вподоби. Однак, на «Пілігримі» характер собаки різко змінився. Джек, вочевидь, запав в серце Дінго. Пес з задоволенням бавився з хлопчиком і ці забавки дуже тішили малого. Незабаром стало зрозуміло, що Дінго був із тих собак, що обожнюють дітей. Щоправда, Джек ніколи не мучив його. Перетворити пса на жвавого скакуна – хіба не привабливо? Властиво, кожна дитина надала б перевагу такій конячці на противагу найкращому дерев'яному жеребцю, навіть на колесах. Джек часто скакав верхи на Дінго, який залюбки виконував цю примху свого маленького друга: худорлявий хлопчик був для нього набагато легшим, аніж жокей для скакового коня.

А які втрати щоденно зазнавали запаси цукру в камбузі!

Дінго швидко став улюбленцем всього екіпажу. Лише Негоро намагався уникати зустрічі з Дінго, який з першої ж секунди, незрозуміло через що, зненавидів його.

Захоплення собакою, однак, не зменшило інтересу Джека до старого приятеля – Діка Сенда. Як і раніше, юнак проводив зі своїм маленьким другом весь вільний від вахти час. Місіс Уелдон, зрозуміло, була дуже задоволена цією дружбою.

Одного разу – це було 6-ого лютого – вона розмовляла з капітаном Халлом про Діка Сенда. Капітан від щирого серця хвалив молодого матроса.

– Запевняю вас, – говорив він до місіс Уелдон, – цей хлопчина стане чудовим моряком. В нього дійсно вроджений інстинкт моряка. Я вражений з якою швидкістю він засвоює інформацію з нашої справи, хоч і не має теоретичної підготовки, а як багато він вивчив за короткий час!

– Варто додати, – сказала місіс Уелдон, – що він чесний і добрий, серйозний не по роках та дуже старанний. За всі роки, що ми його знаємо, він не разу нас не розчарував.

– Що й казати! – підхопив капітан Халл. – Він добрий хлопець! Недарма всі так обожнюють його.

– Коли ми повернемося до Сан-Франциско, – продовжувала місіс Уелдон, – чоловік віддасть його до морської академії, щоб потім він мав змогу отримати диплом

капітана.

– Містер Уелден вчинить дуже шляхетно, – зауважив капітан Халл. – Я впевнений, що Дік Сенд коли-небудь стане гордістю американського флоту.

– Бідолашна сирітка, в нього було важке дитинство. Йому було важко, – промовила місіс Уелдон.

– Дійсно, але це не дарма. Дік зрозумів, що лише важка праця допоможе йому вибитися в люди і зараз він на правильному шляху.

– Так, він стане людиною сумління.

– Погляньте на нього, місіс Уелдон, – продовжував капітан Халл. – Він зараз несе вахту біля штурвалу і не спускає очей з бізань-щогли. Він – зосереджений та уважний, саме тому судно не ризикає, а дотримується курсу. Хлопчик вже зараз має навички бувалого кермового. Хороший початок для моряка! Знаєте, місіс Уелдон, ремесло моряка необхідно вивчати з дитинства. Хто не почав служити юнгою, той ніколи не стане справжнім моряком, принаймні на торговому судні. В дитинстві з усього отримаєш вигоду і поступово твої дії стають не лише свідомими, а й інстинктивними. В результаті моряк звикає приймати рішення так само швидко, як і маневрувати вітрилами.

– Однак, капітане, існує не мало вправних моряків і в військовому флоті, – зауважила місіс Уелдон.

– Так, звичайно. Проте, наскільки я знаю, майже усі найкращі моряки починали службу з дитинства. Достатньо згадати Нельсона[19 - Нельсон (1758–1805) – англійський адмірал.] та багато інших, які починали юнгою.

В цю хвилину з каюту вийшов кузен Бенедикт. За звичкою занурений у свої думки, він блукав розсіяним поглядом по палубі, заглядаючи в усі шпарини, нишпорив під кліткою з курками, проводив пальцем по швах та обшивці борту – там, де вона була намащена смолою.

– Як ви себе почуваете, кузене Бенедикт? – запитала місіс Уелдон.

– Дякую, добре, кузино. Як завжди... Однак, мені кортить якнайшвидше повернутися на сушу.

– Що ви шукаєте там під лавою, містере Бенедикт? – запитав капітан Халл.

– Комах, пане, комах! – спересердя відповів кузен Бенедикт. – Що ще я по вашому можу шукати?

– Комах? На жаль, вам варто зачекати: у відкритому морі вам навряд чи вдасться поповнити свою колекцію.

– Чому ж, пане? Хіба не можна припустити, що на кораблі виявиться декілька екземплярів...

– Ні, кузене Бенедикт, ви нічого тут не знайдете. – перервала його місіс Уелдон. – Гнівайтесь не гнівайтесь на капітана Халла, але він утримає свій корабель настільки чистим, що усі ваші пошуки будуть марними.

Капітан Халл розсміявся.

– Місіс Уелдон перебільшує, – промовив він. – Однак, мені здається, що ви дійсно даремно витратите час, якщо шукатимете комах в каютах.

– Знаю, знаю! – роздратовано вигукнув кузен Бенедикт. – Я вже обнишпорив всі каюти зверху донизу...

– Однак, в трюмі, – продовжував капітан Халл, – ви, можливо, знайдете декілька тарганів. Звичайно, якщо вони вас зацікавлять.

– Звичайно, зацікавлять! Як мене можуть не зацікавити ці нічні прямокрилі комахи, які накликали на себе прокляття Вергілія та Горація! – відказав кузен Бенедикт, гордо випроставшись. – Як можуть не цікавити мене ці близькі родичі *periplaneta orientalis* та американського таргана, що мешкають...

– ...що забруднюють... – сказав капітан Халл.

– ...що царюють на борту! – гордовито поправив його кузен Бенедикт.

- Непогане царство!

- О! Одразу помітно, що ви не ентомолог, пане!

- В жодному випадку!

- Послухайте, кузене Бенедикт, - посміхаючись, промовила місіс Уелдон, - сподіваюся, ви не віддасте нас на поталу тарганам заради науки?

- Я бажаю лише одного, кузино! - палко відповів ентомолог. - Лише одного: прикрасити свою колекцію якимось рідкісним екземпляром.

- Отже, вас не задовільнили новозеландські знахідки?

- Навпаки, дуже задоволений, кузино. Мені пощастило спіймати там екземпляр жука-стафіліна, який до мене знаходили лише в Новій Каледонії, за декілька сотень миль від Нової Зеландії.

Цієї хвилини Дінго, який грав із Джеком, підбіг до кузена Бенедикта.

- Згинь, згинь! - закричав той, відштовхуючи собаку.

- О, містере Бенедикт, - вигукнув капітан Халл, - як можна любити тарганів й ненавидити собак?!

- Ще таких гарненьких собачок! - сказав маленький Джек, обійнявши обома рученятами голову Дінго.

- Так...можливо... - пробурмотів кузен Бенедикт. - Але ця потворна тварина обдурила мої надії.

- Як, кузен Бенедикт! - вигукнула місіс Уелдон. - Невже ви зібрались зарахувати Дінго до ряду двокрилих та перепончастокрилих?

- Ні, звичайно, - цілком серйозно відповів вчений. Але ж Дінго хоча і належить до австралійської породи собак, був підібраний на західноафриканському

узбережжі!

– Цілком вірно, – підтвердила місіс Уелдон. – Том чув, як про це говорив капітан «Вальдека».

– Так це...я думав...я сподівався...що на цій тварині знайдуться будь які комахи властиві тільки західноафриканській фауні.

– О небо! – вигукнула місіс Уелдон.

– Я вважав, що, можливо, знайдеться якась особливо зла блоха ще невідомого, нового виду..

– Чуеш, Дінго? – сказав капітан Халл. Чуеш, пес? Ти не виконав своїх обов'язів!

– Я даремно вичісував йому шерсть, – з погано прихованою прикрістю продовжив ентомолог, – на ньому не виявилось жодної блохи!

– Як би вам пощастило знайти блох, сподіваюсь, ви б одразу знищили їх? – вигукнув капітан.

– Добродію, – стримано зауважив кузен Бенедикт, – ви повинні знати, що сер Джон Франклін[20 - Франклін, Джон (1786–1847) – англійський мореплавець, дослідник полярних країн] ніколи марно не вбивав комах, навіть американських комарів, які кусаються незрівнянно болючіше ніж блохи. Гадаю ви не станете заперечувати що сер Джон Франклін дещо тямив в морській справі?

– Безсумнівно! – вклонившись, відповів капітан Халл.

– Одного разу його страшенно покусав москіт. Але Франклін тільки дмухнув проганяючи комаху й чемно сказав: «Будь ласка, йдіть. Світ достатньо великий для нас обох!»

– Ах так! – промовив капітан Халл.

– Так, шановний!

– А чи знаєте ви, містере Бенедикт, – зауважив капітан Халл, – що інша людина сказала це, набагато раніше за Франкліна?

– Інша?

– Так. Його звали дядечко Тобі.

– Він хто? Ентомолог? – жваво запитав кузен Бенедикт.

– Ні, стернівський дядечко Тобі[21 - Дядечко Тобі – один із героїв роману «Життя та думки Трістрама Шенді» англійського письменника Лоренса Стерна (1713–1768).] не був ентомологом, хоча це не завадило йому без зайвої чемності сказати мусі, яка дзижчала коло його носа: «Забирайся, бідолаха! Світ великий, ми можемо жити не заважаючи один одному».

– Молодець цей дядечко Тобі! – вигукнув кузен Бенедикт. – Він уже помер?

– Думаю, так, – з незворушним обличчям відповів капітан Халл, – оскільки він ніколи не існував.

І всі засміялися, дивлячись на кузена Бенедикта.

Такі дружні бесіди допомагали коротати довгі години тривалого плавання. Зрозуміло, що в присутності кузена Бенедикта розмова весь час оберталась навколо питань ентомологічної науки.

Весь час море було спокійне, слабкий вітерець ледь надував вітрила шхуни, і «Пілігрим» майже не рухався на схід. Капітан Халл нетерпляче чекав, коли ж судно нарешті досягне тих місць, де дують справжні вітри.

Треба сказати, що кузен Бенедикт намагався посвятити Діка Сенда в таємниці ентомології. Але коли юнак ухилився від цієї честі, вчений, за відсутності кращого, почав читати лекції неграм. Справа закінчилась тим, що Том, Бат, Остін та Актеон стали тікати від кузена Бенедикта, як тільки він з'являвся на палубі. Поважному ентомологу доводилось задовольнятися тільки одним слухачем – Геркулесом, у якого він виявив вроджену здатність відрізняти паразитів від щетинохвостих.

Велетень негр тепер жив у світі жуків-кожоїдів, турунів, коваликів, рогачів, жуків мертвоїдів, довгоносиків, гнойовиків, сонечок, короїдів, хрущів, зернівок. Він дослідив усю колекцію кузена Бенедикта, який тремтів, коли бачив своїх крихких комах в товстих і міцних, наче лещата, пальцях Геркулеса. Але дивлячись, як велетень-учень уважно слухає лекції, професор вирішив заради нього ризикнути своїми скарбами.

В той час як кузен Бенедикт займався з Геркулесом, місіс Уелдон вчила читання та письму маленького Джека, а його друг, Дік Сенд, знайомив його з основами арифметики.

П'ятирічній дитині легше запам'ятовувати, коли уроки схожі на цікаву гру. Місіс Уелдон вчила Джека читати не за букварем, а за допомогою дерев'яних кубиків, на яких були намальовані великі червоні літери. Малюк був у захваті від того, що літери поєднувалися у слова. Спочатку мати складала якесь слово, потім змішавши кубики, пропонувала Джеку самому скласти те саме слово.

Хлопчику подобалось вчитись у такий спосіб. Щодня він вовтузився зі своїми кубиками в каюті або на палубі, спочатку складаючи слова, а потім змішуючи всі літери алфавіту. Ця гра стала причиною події, настільки надзвичайної й несподіваної, що про неї варто розповісти детальніше.

Сталося це ранком 9 лютого.

Лежачи на палубі, Джек складав з кубиків якесь слово; старий Том мусив знову скласти це слово, після того, як хлопчик змішає кубики. Дотримуючись правил гри, Том закрив очі долонею, аби не бачити яке слово складає Джек.

Набір кубиків складався з великих і малих літер та з цифр: таким чином, ця гра була посібником для навчання не лише читання, але й рахування. Джек складав кубики рядком, а потім, насупивши брови, обирав потрібні йому для того, щоб скласти слова. Хлопчик так захопився цією нелегкою роботою, що не звертав уваги, на Дінго, який крутився коло нього. Раптом собака завмер на місці, вирячившись на один з кубиків. Потім підняв праву лапу, завертів хвостом, схопив в зуби кубик, відбіг в бік і поклав його на палубу.

На кубику була намальована велика літера «С».

– Дінго, віддай! – крикнув хлопчик, перелякавшись, що собака розгризе кубик.

Але Дінго повернувся, узяв ще один кубик і поклав його поряд з першим.

На другому кубіку була намальована велика «В».

Джек закричав.

Зачувши його прибігли місіс Уелдон, капітан Халл і Дік Сенд, яки саме в той час гуляли по палубі.

Джек розповів їм про те, що сталося.

Дінго розрізняє літери! Дінго вміє читати! Так, так! Джек бачив це на власні очі.

Дік Сенд хотів повернути кубики Джеку, але Дінго зустрів його гарчанням.

Проте юнак підняв кубики і повернув їх на своє місце. Дінго знов кинувся до кубиків, знов вибрав ті ж самі літери і відніс їх в бік. Цього разу він притиснув кубики лапами, ясно даючи зрозуміти, що не має наміру їх віддавати. Інші літери для нього наче не існували.

– Дивно! – скликнула місіс Уелдон.

– Дійсно, дуже дивно, – сказав капітан Халл, пильно дивлячись на кубики.

– С, В, – прочитала місіс Уелдон.

– С, В, – повторив капітан Халл. – Такі ж самі літери, що і на нашійнику Дінго! – Том, Ви здається, казали, що цей собака лише з недавніх пір належав капітанові «Вальдека»? – несподівано озвався він до старого негра.

– Так, пане. Дінго потрапив на «Вальдек» лише два роки тому.

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примечания

1

Зі справжніх китів мисливці отримують ворвань (китовий жир) – коштовну промислову сировину – та китовий вус. Китовий вус (рогові пластини) використовується при виготовленні різноманітних виробів. Зі смугачів отримують лише ворвань; пластини китового вуса розвинені в них слабо.

2

Лье – французька міра довжини, яка на морі становить 5557 м.

3

Кюв'є Жорж (1769–1832) – відомий французький натураліст, визнання якому принесли дослідження в області палеонтології. Запропонував класифікацію тваринного світу, виокремивши в ньому чотири основні типи; наразі класифікація, якою послуговується Жюль Верн, застаріла.

4

Термін «ентомологія» походить від грецьких «ентомос» – комаха та «логос» – наука.

5

Нині відомо більше мільйона видів комах, поділених на більш ніж 30 рядів, в яких налічується більше двохсот тисяч різновидів.

6

Маорі – туземці Нової Зеландії.

7

Пакетбот – застаріла назва поштово-пасажирського судна.

8

Грот-марс – майданчик, розташований на задній щоглі; фор-брам-стенга – третя складова частина передньої щогли.

9

Салінг – горизонтальні бруси, що з'єднують щоглу.

10

Штирборт – правий борт судна.

11

Штирборт – правий борт судна.

12

Кабельтов – одиниця виміру відстані, що становить 1/10 морської милі (185,2 метра).

13

Бейдевінд – курс, за якого кут між напрямом вітру і рухом судна становить менше 90°.

14

Ют – кормова частина палуби корабля

15

Кубрик – житлове приміщення для команди.

16

Мова про Громадянську війну 1861–1865 років між північними та південними штатами на території сучасних Сполучених Штатів Америки. Північні штати офіційно скасували рабство чорношкірих.

17

Нова Голландія – колишня назва Австралії.

18

Галс – курс відносно вітру.

19

Нельсон (1758–1805) – англійський адмірал.

20

Франклін, Джон (1786–1847) – англійський мореплавець, дослідник полярних країн

21

Дядечко Тобі – один із героїв роману «Життя та думки Трістрама Шенді» англійського письменника Лоренса Стерна (1713–1768).

Купить: https://telnovel.com/vern_zhul/p-yatnadcyatir-chniy-kaп-tan

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)